

คำนำ

บทเรียนจากหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง ที่ท่านถืออยู่ในมือเล่มนี้ เป็นสิ่งที่เรารอกันมาเป็นเวลานาน ด้วยหน่วยนี้เป็นเพื่อนร่วมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรุ่นแรกๆ ของภาคใต้ จึงมีประสบการณ์สูงมาก มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง และได้สร้างกระบวนการที่เป็นรากฐานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยยืนยันตั้งแต่ต้นว่า “การขึ้นลงชุมชน” เป็นสิ่งสำคัญสุดยอดของผู้ประสานงานและพี่เลี้ยงวิจัยท้องถิ่น ต้องคลุกคลีกับชาวบ้านจนได้ใจที่ยวิจัยที่ชัดเจน ได้รับความเห็นที่ลงตัวระหว่างสมาชิกในชุมชนที่หลากหลาย บนความเชื่อมั่นว่า “ชุมชนต้องรู้จักตัวเองก่อน และหากได้รู้พื้นที่คุณค่า ความหมายของชุมชนในการจัดการกับปัญหาตัวเองแล้ว ก็จะสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง”

นอกจากนี้ ความเด่นในการทำงานของที่นี่อีกอย่างหนึ่งคือ การยกระดับงานวิจัยชุมชนโดยเชื่อมต่อกับความรู้จากภายนอก และการทำงานร่วมกับภาคีอื่นๆ จนเห็นเป็นรูปธรรม เป็นขบวนการเดียวกัน เดินไปด้วยกัน รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่นสู่การเป็นพี่เลี้ยง ทำให้สามารถระดมความคิดร่วมกับชาวบ้านจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส จนเห็นรากเหง้าแห่งปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง ล่วงหน้ามาเป็นปีก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงในปัจจุบัน

หนังสือเล่มนี้ ออกมาในจังหวะพอดีกับสถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงหวังว่าอาจเป็นแนวทางให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันทบทวนแนวทางการแก้ปัญหาบนฐานภูมิปัญญาวิถีแห่งวัฒนธรรมชาวใต้ นั่นก็คือ การทำงานร่วมกับชุมชนอย่างเข้าใจ การให้โอกาสกับชุมชนในการทบทวนภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาด้วยตัวเอง แล้วเลือกทางเดินของตนเอง ตลอดจนพยายามตั้งใจหาคำตอบ หาข้อมูล สืบหาต้นตอแห่งปัญหาที่แท้จริง มากกว่าการใช้ความรู้สึกหรือความคิดเห็นเป็นเครื่องตัดสินใจ ดังที่เคยมีผู้กล่าวว่า “ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้แก้ไขไม่ได้สักที เพราะไม่มีใครรู้จักจริง มีแต่พูดและทำตามความรู้สึก ทำตามความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเราเข้าถึงข้อมูลจริงจะแก้ปัญหาหรือแนะนำอะไรก็ได้”

ศ.ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ในสายตา ในความรู้สึกของคนในภูมิภาคอื่น เป็นพื้นที่ที่มีแต่ความรุนแรง น่ากลัว ไม่น่าอยู่ มีความแตกต่างทั้งด้านการนับถือศาสนา วัฒนธรรม ไม่เหมือน ไม่ใช่ เป็นปัญหา ผิดจากมาตรฐานของส่วนกลาง ดูเสมือนหนึ่งว่าก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ซึ่งจะต้องร่วมกัน ทบทวนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้ เกิดจากชาวบ้านในกำบัง (หมู่บ้าน) หรือเกิดจากเงื่อนไขภายนอกที่ขัดแย้ง ตอบโต้ต่อกัน แล้วอ้างเอาชาวบ้าน ร่วมแสดงด้วย

จากมุมมองที่ผ่านการพบปะ พูดคุย ชี้แจงทำความเข้าใจและร่วมกัน เรียนรู้เพื่อพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับชาวบ้าน กับชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ ทั้งชุมชนชาวพุทธและชุมชนชาวมุสลิม พบว่าพื้นที่แห่งนี้มีประวัติ มีความเป็นมา มีการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และรู้ขอบเขตที่ถูกต้องเหมาะสม ภายใต้วัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านศาสนา ภาษา การแต่งกาย ความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้และการสร้าง องค์ความรู้สำหรับสังคม สำหรับประเทศชาติ และโลกในปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วย ความเกลียดชังและการใช้ความรุนแรงทำร้ายกัน

โจทย์ใหญ่ที่หน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่างต้องใคร่ครวญ คือ "จะทำอะไรกับต้นทุนที่มหาศาลเหล่านี้ ให้ออกมาอยู่ในสถานะของการเข้าถึงได้ รู้สึกได้ ใ้ประโยชน์ได้ มีคุณค่า โดยมีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาปัญหา สร้างโอกาส สร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน" บนฐานคิดที่ว่าในท้ายที่สุด สิ่งที่ได้จากชุมชนจะกลับไปสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตัวเอง ความเข้มแข็งในที่นี้คือกระบวนการร่วมกันสืบค้นข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็น และร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชน เกิดความตระหนักในคุณค่าของความรู้ เรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกัน สร้างพื้นที่ สร้างการยอมรับ และสร้างการเรียนรู้แก่สังคมภายนอก

โครงการวิจัยที่ผ่านมา มีสองแนวทางหลัก คือเป็นการวิจัยเพื่อสร้างคน กระตุ้นศักยภาพ สร้างความเชื่อมั่นในคุณค่าและความสามารถในการแก้ปัญหาท้องถิ่นของชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งเป็นการวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากฐานล่างของชุมชน แล้วแตกหน่อไปสู่การยอมรับของสังคม งานวิจัยที่พัฒนาส่วนใหญ่เป็นโจทย์วิจัยที่สร้างการเรียนรู้จากภายใน เพื่อจัดการกับปัญหาภายในและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอก เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สร้างพื้นที่ สร้างโอกาสให้กับกลุ่มเด็ก สตรี เยาวชน และการจัดการศึกษาของท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่บนรากฐานศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น โครงการแนวทางการพัฒนาศูนย์เด็กกำพร้าและยากจนหญิงบ้านสุโขทัย จังหวัดปัตตานี โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและกลุ่มมุสลิมะฮ์ โครงการจัดหาอาหารแก่เด็กและเยาวชน ในศูนย์อบรมเลี้ยงดูให้การศึกษาคณะเด็กกำพร้า และผู้ด้อยโอกาส มะนังตายอ จังหวัดนราธิวาส แนวทางการพัฒนากลุ่มสตรีบุหงาดงกัล (หญิงหม้าย) บ้านตะลิงะเหลอ อำเภอรามันห์ จังหวัดยะลา โครงการเติมชีวิตใหม่ให้เต็มคุณค่าจากอาชีพเสริมในการบำบัดตนเองโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิก และทีมงานศูนย์บำบัดยาเสพติด (บ้านปากน้ำ) อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โครงการแนวทางการฟื้นฟู

โรงเรียนตาดีกา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น บ้านนิปีสุและ
อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะการทำกริชรามันห์
ตำบลตะโล๊ะหะลอ อำเภอรามันห์ จังหวัดยะลา

บทบาทการดำเนินงานที่ผ่านมาของหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ภาคใต้ตอนล่าง อยู่ในฐานะพี่เลี้ยงที่ช่วยหนุนเนื่องกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกับ
ชุมชน ประสานให้ชาวบ้าน นักพัฒนา เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการมาทำงาน
ร่วมกัน ด้วยความเชื่อว่ามีมุมมองที่มาจากหลายมิติจะทำให้เกิดส่วนผสมที่
เอื้อต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ของชุมชนอย่างถ่องแท้ร่วมกัน ลดช่องว่าง
จากการคิดแบบคาดการณ์ซึ่งคลาดเคลื่อนจากความจริงที่ดำรงอยู่และส่วนหนึ่ง
จากการทำงานถูกถ่ายทอดผ่านประสบการณ์เล็กๆ ให้ได้ร่วมกันพินิจ
พิจารณาถึงถึงแนวทางการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ ได้อย่างสอดคล้องกับ
ภูมิปัญญาและวิถีทางวัฒนธรรมอันดีงามในท้องถิ่นต่อไป

ทีมงานหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง